

PAOLO BIANCHI, *Quando il matrimonio e nullo? Guida ai motivi di nullita matrimoniale per pastori, consulenti e fedeli*, Ancora, Mediolan 1998, ss. 343.

Na wstępie słów kilka o Autorze omawianej pozycji książkowej. Paolo Bianchi jest kapłanem archidiecezji mediolańskiej. Prawo kanoniczne studiował na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. Aktualnie pełni funkcję wice-oficjała Trybunału Kościelnego Regionu Lombardii. Ponadto jest wykładowcą prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym Włoch Północnych, oraz w Wyższym Instytucie Nauk Religijnych w Mediolanie. Książka Paolo Bianchi jest współzałożycielem, ukazującego się od 1988 r., specjalistycznego pisma z dziedziny prawa kościelnego *Quaderni di diritto ecclesiale*, które dzisiaj cieszy się już dużą renomą wśród kanonistów włoskich i nie tylko. To głównie na łamach tego periodyku ukazywały się liczne publikacje Autora z zakresu kanonicznego prawa małżeńskiego, w którym się specjalizuje.

Omawiana książka powstała na zasadzie zebrania przez Autora jego własnych publikacji, jakie od 1992 r. sukcesywnie zamieszczał we wspomnianym już wyżej periodyku pod wspólnym tytułem - hasłem *Il pastore d'anime e la nullita del matrimonio* („Duszpasterz a nieważność małżeństwa”). Co jednak skłoniło ks. Bianchi do podjęcia takiej właśnie tematyki? Odpowiedź na to pytanie u samego początku prezentacji jego książki jest o tyle ważna, iż - jak sądzę - jest kluczem do zrozumienia nie tylko jej treści, lecz również specyficznego sposobu prezentacji poszczególnych zagadnień, a co za tym idzie - odpowiedniej oceny całości i dostrzeżenia walorów jakie akurat ta pozycja posiada.

Inspiracją do podjęcia publikacji serii artykułów poruszających, w pewien ściśle określony sposób, zagadnienia prawne związane z przyczynami nieważności małżeństwa, stał się dekret generalny Konferencji Episkopatu Włoch z dnia 5 listopada 1990 r. Art. 56 tegoż dekretu w sposób bardzo

jasny mówi o tym, że pośród różnych form pomocy, jakiej mają prawo oczekiwać od wspólnoty Kościoła ci małżonkowie, których związek znalazł się w „poważnych trudnościach”, winno się znaleźć także sprawdzenie, czy w danym związku nie zaistniały takie fakty, które Kościół uznaje za podstawę do orzekania nieważności małżeństwa. Według tej samej normy, pierwszymi zobowiązanymi do świadczenia takiej pomocy, są proboszczowie we współpracy z konsultorami rodzinnymi o orientacji chrześcijańskiej. Ponadto Konferencja Episkopatu Włoch poleca utworzyć przy kuriach diecezjalnych, bądź przy sądach kościelnych, poradnie prawne, które w przypadkach bardziej skomplikowanych pomagałyby zainteresowanym osobom podjąć właściwą decyzję o skierowaniu, bądź nie, sprawy do rozpatrzenia przez Sąd Kościelny. Jest rzeczą oczywistą, że realizacja tych norm w sposób właściwy wymaga odpowiedniego przygotowania tych, którzy podejmą się tej posługi. Przygotowanie to polegać winno przede wszystkim na zdobyciu koniecznej wiedzy przez proboszczów i konsultorów. Byłoby ze wszech miar pożądane, aby owa wiedza odznaczała się dużym stopniem pewności. Stąd pojawiło się zapotrzebowanie na materiał prawny, który, z jednej strony - jasny w swych sformułowaniach, a z drugiej - oparty na solidnych fundamentach doktrynalnych i wystarczająco bogaty pod względem treściowym, byłby pomocą w przygotowaniu merytorycznym proboszczów i konsultorów. I Paolo Bianchi na takie zapotrzebowanie zechciał odpowiedzieć poprzez swoje publikacje.

Cel jaki Autor sobie wyznaczył, został osiągnięty głównie dzięki zastosowaniu bardzo trafnych zabiegów systematyzujących poszczególne normy małżeńskiego prawa kościelnego oraz wykorzystaniu wiedzy z własnej praktyki sądowej. Systematyka ta odbiega od systematyki podręcznikowej czy też komentarzowej. Została bowiem dokonana w oparciu o poszczególne możliwe tytuły nieważności. Można zatem powiedzieć, że to właśnie cel książki określa jej strukturę i układ materiału.

Książka składa się z czternastu rozdziałów oraz podstawowej bibliografii pozycji włoskojęzycznych. Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający i podaje motywy powstania dzieła, oraz wyjaśnia znaczenie podstawowych pojęć związanych ze stwierdzaniem nieważności małżeństwa. Pozostałe rozdziały dedykowane są poszczególnym zagadnieniom z kościelnego prawa małżeńskiego. Oto ich zestawienie i tytuły:

II. *Violazione della liberta del consenso* („Naruszenie wolności zgody małżeńskiej”).

- III. *L'errore di fatto: sulla persona, sulla qualita personale direttamente e principalmente intesa, sulla qualita personale oggetto di inganno* („Błąd faktyczny: co do osoby, co do przymiotu osoby bezpośrednio i zasadniczo zamierzonego, co do przymiotu osoby, który jest przedmiotem podstępu”).
- IV. *La simulazione del consenso. Nozioni generali* („Symulacja zgody małżeńskiej. Główne pojęcia”).
- V. *L'esclusione della prole* („Wykluczenie potomstwa”).
- VI. *L'esclusione dell'indissolubilita del vincolo* („Wykluczenie nierozdzielności węzła”).
- VII. *L'esclusione della fedelta* („Wykluczenie wierności”).
- VIII. *La simulazione totale del consenso* („Symulacja całkowita zgody małżeńskiej”).
- IX. *L'impedimento di impotenza copulativa* („Przeszkoda impotencji”).
- X. *L'incapacita a consentire* („Niezdolność wyrażenia zgody małżeńskiej”).
- XI. *L'incapacita di assumere gli obblighi essenziali del matrimonio* („Niezdolność podjęcia podstawowych obowiązków małżeńskich”).
- XII. *Il consenso condizionato* („Zgoda małżeńska warunkowa”).
- XIII. *La convalidazione di un matrimonio invalido* („Uważnienie małżeństwa”).
- XIV. *La dispensa pontificia da matrimonio rato e non consumato* („Dispensa papieska od małżeństwa zawartego a niedopełnionego”).

Każdy z tych rozdziałów (z wyjątkiem rozdziału czwartego) zbudowany jest konsekwentnie wg określonego schematu, a składają się nań trzy części: pierwsza - każdorazowo nosząca tytuł *Elementi di diritto sostantivo (Elementy prawa przedmiotowego)* - zawiera podstawową wykładnię prawa dotyczącego omawianego tytułu nieważności małżeństwa. Dodatkowo Autor zwykle sygnalizuje sposoby dowodzenia w danej materii podczas procesu, czyli jakie przesłanki i fakty uznawane są za wskazujące na nieważność zawartego związku, a jakie raczej nie mogą być brane pod uwagę. Wskazuje także na trudności jakie najbardziej powszechnie występują w procesie udowodniania danego tytułu nieważności; druga część - zatytułowana *Guida per il consulente (Przewodnik dla konsultora)* - zawiera orientacyjne wskazania, o charakterze bardzo praktycznym dla tych, którzy pełnią rolę konsultora. Wskazania te, rzecz jasna, pozostają w ścisłym związku z omawianym w danym rozdziale zagadnieniem; i wreszcie w części trzeciej - zatytułowanej *Esempi (Przykłady)* - Autor zawsze prezentuje kilka przykładów, za-

czerpniętych z praktyki sądowniczej, które mają zilustrować pewne szczególne aspekty, na które należy zwrócić uwagę przy rozpatrywaniu problematyki związanej z danym tytułem nieważności. W tym miejscu należy podkreślić, że taki właśnie układ książki nadaje jej wyjątkowego waloru praktyczności. Każdy, kto ma do rozpatrzenia pewien konkretny tytuł nieważności małżeństwa, bardzo łatwo może dotrzeć do kompletnej informacji na ten temat. A jeżeli zastanawia się nad konkretnym przypadkiem, to istnieje duże prawdopodobieństwo, że odnajdzie odpowiedź poprzez któryś z zamieszczonych przykładów.

Sama struktura książki i związana z nią praktyczność to za mało, aby mówić o jej większej, czy mniejszej wartości. O tym bowiem decyduje przede wszystkim treść. Również i pod tym względem omawiana tutaj pozycja zasługuje jak najbardziej na uwagę. Najpierw wypada zauważyć, że nosząc charakter poradnika, nie zawiera aparatu krytycznego. Można więc założyć, że nie aspiruje do pozycji ściśle naukowych. Myliłby się jednak ten, kto odmówiłby jej całkowicie walorów naukowych. Autor bowiem z wielką jasnością, w sposób rzetelny i pogłębiony, prezentuje syntezę struktur charakterystycznych dla instytucji małżeństwa kanonicznego. W tej syntezie odwołuje się tylko i wyłącznie do twierdzeń doktrynalnie pewnych i do rozwiązań aktualnie stosowanych przez jurysprudence, zaledwie sygnalizując te problemy, które - póki co - oczekują na rozstrzygnięcie ze strony odpowiednich autorytetów. Dzięki temu wnioski zawarte w książce, czy jakieś podsumowania Autora cechują się wielką pewnością doktrynalną. Ma to kapitalne znaczenie dla konsultora, który ma rozeznaczyć daną sprawę i udzielić porady odpowiadającej nie tyle oczekiwaniom psychologiczno-emocjonalnym petenta, co raczej faktycznemu stanowi rzeczy.

Należy zatem jeszcze raz podkreślić, że Autor dokonał wielkiego wysiłku, aby przedstawić całą, przecież bardzo złożoną, problematykę dotyczącą poszczególnych tytułów nieważności małżeństwa w formie prostej i przystępnej dla każdego, kto posiada podstawową wiedzę z zakresu prawa kanonicznego – taką jaką zdobywają alumni w czasie studiów seminaryjnych.

Brak wielkich teoretycznych analiz nie oznacza wcale, że książka P. Bianchi będzie zbyt banalna dla kanonistów. Wręcz przeciwnie. Z powodu charakterystyki jaką posiada, a o której była wyżej mowa, może stać się bardzo cenną pomocą, zwłaszcza dla tych, którym przypadło w udziale pełnić delikatną i bardzo odpowiedzialną posługę w trybunałach kościelnych.

W literaturze fachowej doby obecnej nie brakuje bardzo dobrych opracowań, szeroko i szczegółowo traktujących tematykę poszczególnych tytu-

łów nieważności. Problem polega na tym, że zrobienie syntezy koniecznej np. przy pisaniu wyroku, często przekracza możliwości (zwłaszcza czasowe) sędziów kościelnych. Tymczasem, te części poszczególnych rozdziałów omawianej książki, które są wykładnią prawa, mogą służyć każdemu sędziemu jako wzór przy opracowywaniu tej części wyroku, która się zwie *in iure*. Podpierając się autorytetem wybitnego znawcy prawa małżeńskiego o. prof. Urbano Navarrete, podkreślić należy wielki walor dokonanego przez P. Bianchi opracowania – zwłaszcza dwóch rodzajów tytułów nieważności: 1) niezdolności, o której mówi kan. 1095, oraz 2) błędu faktycznego, o którym mówią kann. 1097 i 1098. Autor dokonał wyjątkowo „precyzyjnej” analizy tych materii – tak bardzo w swej istocie kompleksowych i delikatnych (a z drugiej strony jakże aktualnych) – i jako owoc oferuje czytelnikowi wskazania bardzo jasne, a przede wszystkim oparte zarówno na jak najbardziej autorytatywnej doktrynie kanonicznej - tradycyjnej i aktualnej, jak i na jurysprudencji Roty Rzymskiej.

Podsumowując, stwierdzić trzeba, że omawiana książka nie tylko wypełnia pewną lukę na rynku wydawniczym jeśli idzie o syntezy kanonicznego prawa małżeńskiego, ale przede wszystkim stanowi bardzo realną i fachową pomoc dla wszystkich, którzy są zobowiązani podejmować działania zmierzające do wyjaśnienia wątpliwości, czy dane małżeństwo było nieważnie zawarte. Życzyć by sobie należało, aby publikacja ks. Bianchi mogła stać się dostępna także dla tych, którzy nie znają języka włoskiego, lub przynajmniej, aby stała się inspiracją do powstania tego typu syntezy w języku polskim.

Ks. Piotr Steczkowski